

VI—X KLASIŲ NEŽYMIAI SUTRIKUSIO INTELEKTO MOKINIŲ SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ PALYGINIMAS UGDYMO ĮSTAIGOS ASPEKTU

Ilna Tilindienė, Aida Gaižauskienė, Irena Valantinienė, Saulius Kavaliauskas
Lietuvos kūno kultūros akademija, Kaunas, Lietuva

Ilna Tilindienė. Socialinių mokslų daktarė. Lietuvos kūno kultūros akademijos Sporto pedagogikos ir psichologijos katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptis — socialinė edukologija.

SANTRAUKA

Šiandieninėje Lietuvoje didelis dėmesys skiriamas specialiųjų poreikių asmenų integracijai į visuomenę ir jų socializacijai. Norint formuoti harmoningą asmenybę, būtinas kompleksinis ugdymas integruojant kognityvinius, asmenybės ir socialinius elementus. Taip pat itin svarbu ugdyti moksleivių socialinius gebėjimus, jų socialinę kompetenciją.

Vykstant integracijos procesams diskutuojama, ar bendrojo lavinimo mokyklose specialiųjų poreikių vaikai gauna kvalifikuotą pagalbą ir ar specialiųjų mokyklų vaikai pakankamai gerai parengiami savarankiškam gyvenimui atviroje visuomenėje. Apibendrinant galima teigti, kad specialiųjų poreikių vaikų integracija į bendrojo lavinimo mokyklas turi privalumų ir trūkumų. Bendrojo lavinimo mokykla dar nėra pakankamai pajėgi integruoti neigaliuosius, ypač sutrikusio intelekto vaikus, išryškėja prieštaringos mokytojų, moksleivių bei jų tėvų nuostatos integracijos atžvilgiu. Tuo tarpu specialioji mokykla taip pat išgyvena krizę: nepakankamai paruošia savo ugdytinius savarankiškam gyvenimui, nepilnai suformuoja socialinius įgūdžius. Tačiau teigiamas ar neigiamas integracijos efektas daugiausia priklauso tiek nuo mokytojų ir administratorių, tiek nuo bendraamžių nuostatų į mokyklą ir į vaikų, turinčių negalę, socialinę integraciją.

Tyrimo hipotezė — VI—X klasių nežymiai sutrikusio intelekto moksleivių, ugdomų skirtingo tipo įstaigose, socialiniai įgūdžiai skiriasi.

Tikslas — palyginti VI—X klasių nežymiai sutrikusio intelekto moksleivių, ugdomų bendrojo lavinimo ir specialiosiose mokyklose, gebėjimo bendrauti, empatinių, grupinės veiklos, draugystės, bendruomeninio gyvenimo, nuosavybės sampratos socialinius įgūdžius.

Tyrimas atliktas 2007—2008 metais, kurio imtį sudarė devyniasdešimt VI—X klasių nežymiai sutrikusio intelekto moksleivių iš devynių Kauno bendrojo lavinimo mokyklų ir dviejų Kauno bei Ukmergės miestų specialiųjų mokyklų.

Rezultatai parodė, kad nežymiai sutrikusio intelekto moksleivių, ugdomų specialiosiose mokyklose, gebėjimo bendrauti ir empatiniai socialiniai įgūdžiai yra geresni nei moksleivių, ugdomų bendrojo lavinimo mokyklose ($p < 0,05$). Sutrikusio intelekto moksleivių nuosavybės sampratos socialiniai įgūdžiai yra geresni iš bendrojo lavinimo mokyklų nei iš specialiųjų ugdymo įstaigų ($p < 0,05$). Bendruomeninio gyvenimo, grupinės veiklos, draugystės socialiniai įgūdžiai nesiskiria abiejose tiriamųjų grupėse ($p > 0,05$).

Raktažodžiai: nežymus intelekto sutrikimas, socialiniai įgūdžiai, ugdymas.

IVADAS

Visuomenėje ir toliau nemažas dėmesys skiriamas specialiųjų poreikių turinčių asmenų integracijai (Adomaitienė, 2008) į visuomenę, mažinant jų socialinę atskirtį, padedant jiems sėkmingai adaptuotis socialinėje aplinkoje. Negalę turinčių mokinių integruotas ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose mūsų šalyje, o tuo labiau užsienyje, jau tapo įprastu reiškiniu (Koh, Robertson, 2003; Coster, Haltiwanger, 2004; Gevorgianienė, Zaikauskas, 2007). Visgi ir šandien

Lietuvoje bei užsienyje diskutuojama, ar bendrojo lavinimo mokyklose specialiųjų poreikių vaikai gauna kvalifikuotą pagalbą ir ar specialiųjų mokyklų vaikai pakankamai gerai parengiami savarankiškam gyvenimui atviroje visuomenėje (Westen, Chang, 2000; Koh, Robertson, 2003; Samsonienė, 2006; Dyson, Gallannaugh, 2008).

Švietimą reglamentuojančiuose dokumentuose, pedagoginėje ir psichologinėje literatūroje kalbama apie būtinybę harmoningai asmenybei formuoti

būtiną kompleksinį ugdymą, integruojant kognityvinius, asmenybės bei socialinius elementus (*New Directions in Education: Selections from Holistic Education Review*, 1991; Ruškus, 2002; *Процес воспитания*, 2003; Vaicekauskienė, 2006). Taip pat itin svarbu ugdyti moksleivių socialinius gebėjimus, jų socialinę kompetenciją (James, 1999; Vyšniauskytė-Rimkienė, 2007), todėl diskusija sutrikusio intelekto vaikų mokyklinės integracijos ir socializacijos klausimais nepraranda reikšmingumo.

Žinoma, kad sutrikusio intelekto vaikai daug sunkiau prisitaiko prie aplinkos nei jų bendraamžiai, todėl pagrindinis veiklos su specialiuju poreikių vaikais tikslas — ugdyti jų socialinę kompetenciją. R. McFall (1982; cit. iš Kavale et al., 2007) išskiria du socialinės kompetencijos suminius komponentus: individo elgesį su „reikšmingais kitais“ (tėvais, mokytojais, bendraamžiais) ir socialinius įgūdžius. S. Vaughn ir A. Hogan (1990; cit. iš Kavale et al., 2007) teigimu, socialinę kompetenciją galima identifikuoti pagal: (1) pozityvius santykius su kitais; (2) tikslingą ir amžių atitinkančią socialinį pažinimą; (3) elgesio sutrikimų nebuvimą; (4) gerus socialinius įgūdžius. Būtent dėl to didelę reikšmę intelekto sutrikimo moksleivių socializacijai, socialinių įgūdžių ugdymui turi heterogeninė ugdymo(-si) aplinka. Šiose grupėse vienodai vertingas kiekvienas asmuo, atsižvelgiama į asmeninius skirtumus, poreikių įvairovę. Heterogeninių grupių ugdymo epicentras — mokinys, individualūs jo poreikiai — akumuliuoja pagalbą ir skatina bendradarbiavimo kultūrą (Galkienė, 2005).

Pabrėžiama, kad socialiniai įgūdžiai pagerina asmens veiklos socialinius rezultatus: padeda turėti daugiau draugų, būti populiariam ir labiau mėgstamam, veiksmingai spręsti problemas ir greičiau įveikti pasitaikančius gyvenimo sunkumus, kadangi socialiniai įgūdžiai susiję su didesniu asmenybės pasitikėjimu savimi ir aukštesniu savęs vertinimu (Malinauskas, Šniras, 2006; Kavale et al., 2007). Apibūdinant nežymaus intelekto sutrikimo vaikų bendravimo ypatumus, pažymimas menkas poreikis bendrauti. Šie vaikai pavaldūs atsitiktinių išorinių poveikių įtakai, dažnai nesugeba konstruktyviai spręsti bendravimo problemų, todėl ugdyti gebėjimo bendrauti, grupinės veiklos socialinius įgūdžius yra labai svarbu, nes jie padeda asmeniui gebėti kurti paveikius tarpasmeninius santykius, kai veiksmingumas pripažįstamas ne tik paties individo, bet ir kitų (Lekavičienė, 2004), nors mokslo

darbuose gana dažnai pabrėžiamas ir empatijos, padedančios kurti palankius tarpasmeninius santykius, vaidmuo (Crutfield et al., 2000; cit. iš Malinauskas, Šniras, 2006). Taigi socialinių įgūdžių ugdymas pagerina asmens socialinio funkcionavimo galimybes, leidžia jam visapusiškiau dalyvauti visuomenės gyvenime, padeda vaikui tapti visaverčiu visuomenės nariu.

Nagrinėjant mokslinę literatūrą, atsiskleidžia prieštaringi požiūriai į integraciją. Pavyzdžiui, V. Vaicekauskienė (2006) teigia, kad nors ir siekiama įgyvendinti pagrindines neįgaliųjų teises, padėti jiems išsitraukti ir dalyvauti bendruomenės gyvenime, tačiau specialiojo ugdymo sistema specialiųjų poreikių vaikų ugdyme pagrindinį dėmesį sutelkė į integracijos procesus, sutrikimo korekciją, struktūruotą mokymą, palikdama nuošalyje specialiųjų poreikių vaikų sąveiką su aplinka, dėl to jie nesugeba išsitraukti į socialinės veiklos struktūras, nepasirengia socialinei savirealizacijai ir savarankiškam gyvenimui. Be to, specialiojo ugdymo įstaigose mokosi skirtingo intelekto ir poreikių vaikai, todėl galima daryti prielaidą, kad vaikai netenka galimybių į visavertį ugdymą, kuriuo būtų galima parengti juos tam tikrai profesijai ir pagerinti tokių vaikų integraciją į visuomenę.

Nurodoma ir specialiųjų ugdymo institucijų santykinė izoliacija nuo aplinkos, socialinio pobūdžio ugdymo nepanaudotos galimybės, menki ryšiai tarp dalykų lemia šių ugdymo įstaigų nepajėgumą sukurti natūralią aplinką savo ugdytiniais (Karvelis, 1994; Vitkauskaitė, 2004). Todėl vaikai, besimokydami specialiosiose mokyklose, tolsta nuo gyvenimo tikrovės. Taip pat ir visuomenė, tik epizodiškai susidurdama su neįgaliais vaikais, vis labiau nuo jų atsiriboja (Karvelis, 1994). Kadangi specialiųjų mokyklų vaikai gyvena iš dalies izoliuotai ir nuo mažens kenčia nuo deprivacijos, jų elgesys neretai būna impulsyvus, agresyvus, nekorektiškas. Didelę įtaką tam daro ugdymo aplinka. Kaip teigia D. Alifanovienė (2001), išplėtus kontaktus su aplinka, vaikų su negale socialinis elgesys pasidaro adekvatesnis.

Taigi daugelis mokslininkų (Freeman, Alkin, 2000; Galkienė, 2005; Hallahan, Kauffman, 2003; Vitkauskaitė, 2004; Burns, Ysseldyke, 2008) yra inkliuzijos šalininkai ir tvirtina, kad integruojant vaikus, turinčius intelekto ar kitų sutrikimų, į bendrojo lavinimo mokyklas, galima sėkmingiau spręsti jų socializacijos problemas ir pasiekti, kad šie vaikai turėtų vienodas teises bei galimybes dalyvauti visuomeniniame gyvenime.

Visgi yra autorių (Florian et al., 2004; cit. iš Gevorgianienės, Zaikauskos, 2007), abejojančių, ar galima suderinti integruotos mokyklos ir aukštų pažangumo standartų sąvokas. D. P. Hallahan ir J. M. Kauffman (2003), M. Crockett (1999) (cit. iš Gevorgianienės, Zaikauskos, 2007) manymu, mažiausiai apribotos ugdymo aplinkos idėja užtemdė esminį dalyką — individualiai pritaikytą mokymą: visiškos integracijos šalininkai sutelkia dėmesį į procesą, o ne į ugdymo rezultatus, į bendrąsias, o ne į funkcines programas, į retoriką, o ne į tyrimo duomenis. Nuosaikesnės pozicijos besilaikantys edukologai tvirtina, kad integracija gali būti veiksminga, bet tinka ji ne visiems mokiniams, net jei šie turi nedidelių mokymosi sunkumų. Viena opiausių integracijos problemų išlieka bendradarbiavimo tarp klasės mokytojo ir specialiojo pedagogo stoka (Hornby, 1999; cit. iš Gevorgianienės, Zaikauskos, 2007).

Kita vertus, I. Kaffemanienė (1996, 2001) nurodo vieną iš būdingiausių integracijos problemų — visuomenės nepasirengimą priimti žmonių su negale, t. y. išankstinės neigiamos nuostatos, atsargus ar nepalankus vertinimas, neadekvatus domėjimasis tokio žmogaus pasirodymu viešumoje. Mokslininkės atliktų tyrimų duomenimis, maždaug trečdalis apklaustų moksleivių nurodė, kad bendras mokymasis su specialiuoju poreikiu vaikais jiems yra nepriimtinas. Integruoto ugdymo teorijoje ir praktikoje iki šiol mažokai dėmesio skiriama sutrikusios ir normalios raidos bendraamžių socialinei sąveikai tobulinti. Daugiau dėmesio skiriama jų akademinį sunkumą analizei, retai minimi socialinės integracijos aspektai (Kaffemanienė, 2001).

Literatūroje nurodomas integruoto ugdymo nesėkmių priežastis sąlygiškai būtų galima skirstyti į dvi grupes: a) organizacinio pobūdžio trūkumai — techninės pagalbos neprieinamumas, pedagogo žinių apie mokinio psichologinius ypatumus ir ugdymo(-si) poreikius stoka, bendradarbiavimo strategijų netaikymas, pedagogų tarpusavio bendradarbiavimo trūkumas ir kt.; b) metodinės spragos: nemokėjimas paskirstyti pamokos laiko, nepakankamai apgalvotas pamokos turinys, netinkamai numatyti tikslai, sėkmės patyrimo stoka ir kt. (Silva, Morgado, 2004; cit. iš Gevorgianienės, Zaikauskos, 2007; Galkienė, 2005).

Apibendrinant galima teigti, kad specialiųjų poreikių vaikų integracija į bendrojo lavinimo mokyklas turi privalumų ir trūkumų. Bendrojo lavinimo mokykla dar nėra pakankamai pajėgi integruoti

neįgaliuosius, ypač sutrikusio intelekto vaikus, išryškėja prieštaringos mokytojų, moksleivių bei jų tėvų nuostatos integracijos atžvilgiu. Tuo tarpu specialioji mokykla taip pat išgyvena krizę: nepakankamai paruošia savo ugdytinius savarankiškam gyvenimui, nevisiškai suformuoja socialinius įgūdžius. Tačiau teigiamas ar neigiamas integracijos efektas daugiausia priklauso tiek nuo mokytojų ir administratorių, tiek nuo bendraamžių nuostatų į mokyklą ir į vaikų, turinčių negalę, socialinę integraciją (Kossewska, 2006).

Lietuvoje nežymiai sutrikusio intelekto vaikai tyrinėjami psichologiniu aspektu, tačiau jų socialinė kompetencija, taigi ir socialiniai įgūdžiai, mažai nagrinėti (Gevorgianienė ir kt., 2004; Solovjovienė, Barkauskienė, 2006; Gevorgianienė, Zaikauskas, 2007) ir duomenų apie vyresniojo mokyklinio amžiaus nežymiai sutrikusio intelekto vaikų, ugdomų skirtingose ugdymo įstaigose, socialinių įgūdžių palyginimo tyrimų yra mažai. Užsienio literatūroje nepavyko rasti tyrimų, kurių metu būtų lyginami skirtingoje ugdymo aplinkoje besimokančių nežymiai sutrikusio intelekto mokinių ugdymosi rezultatai. To priežastys, veikiausiai, yra dvi: pirma — nežymiai sutrikusio intelekto asmenys jau keletą dešimtmečių nėra specialiųjų mokyklų mokiniai dėl senokai pakitusių šių mokyklų funkcijų ir kontingento; antra — nežymiai sutrikusio intelekto mokinių, besiuogdančių bendrojo lavinimo mokykloje, siekiama kuo mažiau stigmatizuoti šia diagnoze, dažniau jo specialiuosius ugdymosi poreikius apibrėžiant keletą sutrikimų tipų jungiančia mokymosi negalių sąvoka (Gevorgianienė, Zaikauskas, 2007).

Visa tai paskatino iškelti **hipotezę**, kad VI—X klasių nežymiai sutrikusio intelekto moksleivių, ugdomų skirtingo tipo įstaigose, socialiniai įgūdžiai skiriasi.

Tyrimo tikslas — palyginti VI—X klasių nežymiai sutrikusio intelekto moksleivių, ugdomų bendrojo lavinimo ir specialiosiose mokyklose, gebėjimo bendrauti, empatinių, grupinės veiklos, draugystės, bendruomeninio gyvenimo, nuosavybės sampratos socialinius įgūdžius.

TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

Tyrimo metodai: literatūros šaltinių analizė, anketavimas, matematinė statistika.

Tyrimas atliktas 2007—2008 metais, kurio imtį sudarė devyniasdešimt VI—X klasių mažai sutrikusio intelekto moksleivių. Šio amžiaus kon-

tingento pasirinkimą lėmė tai, kad daugelyje tyrimų nurodoma: skirtingoje aplinkoje besimokančių pradinių klasių nežymiai sutrikusio intelekto mokinių socialiniai įgūdžiai iš esmės nesiskiria. Todėl daroma prielaida, kad šie skirtumai galėtų išryškėti vyresnėse klasėse, moksleiviams pereinant į kokybiškai aukštesnį mokymo lygmenį (Gevorgianienė, Zaikauskas, 2007).

Respondentai pasirinkti iš devynių Kauno m. bendrojo lavinimo mokyklų ir dviejų Kauno bei Ukmergės miestų specialiųjų mokyklų (bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviai sudarė 56%, specialiųjų — 44% imties skirstinio).

Tyrimo metu naudota V. Gevorgianienės, G. Trečiokaitės ir V. Zaikausko (2004) Socialinių įgūdžių nustatymo metodika, kuri skirta tirti moksleivių, turinčių intelekto sutrikimų, socialinius įgūdžius. Tyrimo anketą sudarė 47 teiginiai. Teiginiai buvo vertinami balais: 1 — *visada*; 2 — *kartais*; 3 — *niekada*. Atsakymo „visada“ pasirinkimas rodo išugdytus socialinius įgūdžius, o atsakymo „niekada“ pasirinkimas — menkai arba visiškai neišugdytus. Gauti absoliutūs skaičiai išreikšti procentais.

Anketos teiginiai sugrupuoti į šešias įgūdžių sritis: gebėjimo bendrauti / bendravimo įgūdžiai; empatinių gebėjimų įgūdžiai; grupinės veiklos įgūdžiai; draugystės(-iškumo) įgūdžiai; bendruomeninio gyvenimo įgūdžiai; nuosavybės sampratos įgūdžiai.

Duomenims apdoroti naudota SPSS (*Statistical Package for the Social Sciences*) kompiuterinė programa. Norint atskleisti tiriamųjų socialinių įgūdžių skirtumus ugdymo įstaigos ir lyties atžvilgiu, kokybinių kintamųjų skirstiniui įvertinti

taikyta neparametrinė statistika (χ^2 kriterijus). Šis metodas gali būti taikomas atlikto tyrimo atveju, kai tiriamųjų populiacijoje yra nedaug. Skirtumas laikytas statistiškai patikimas, esant ne didesnei kaip 5% paklaidai ($p < 0,05$). Mokyklos tipas atliekant tyrimą įvardytas kaip nepriklausomas kintamasis.

REZULTATAI

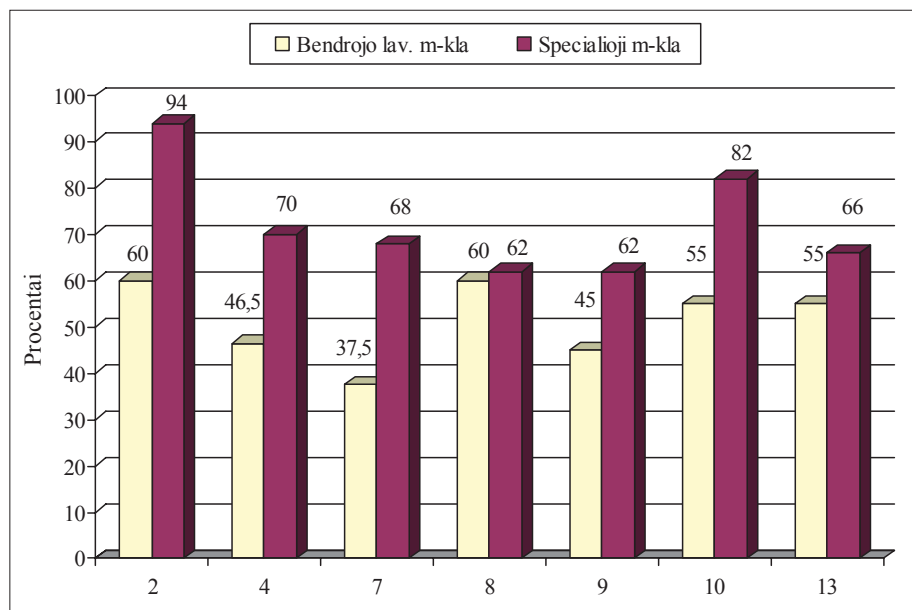
Tyrimo metu nustatyti ir palyginti skirtingose įstaigose ugdomų respondentų, turinčių intelekto sutrikimų, šešių sričių socialiniai įgūdžiai: gebėjimas bendrauti, empatiniai gebėjimai, grupinė veikla, draugystė(-iškumas), bendruomeninis gyvenimas ir nuosavybės samprata.

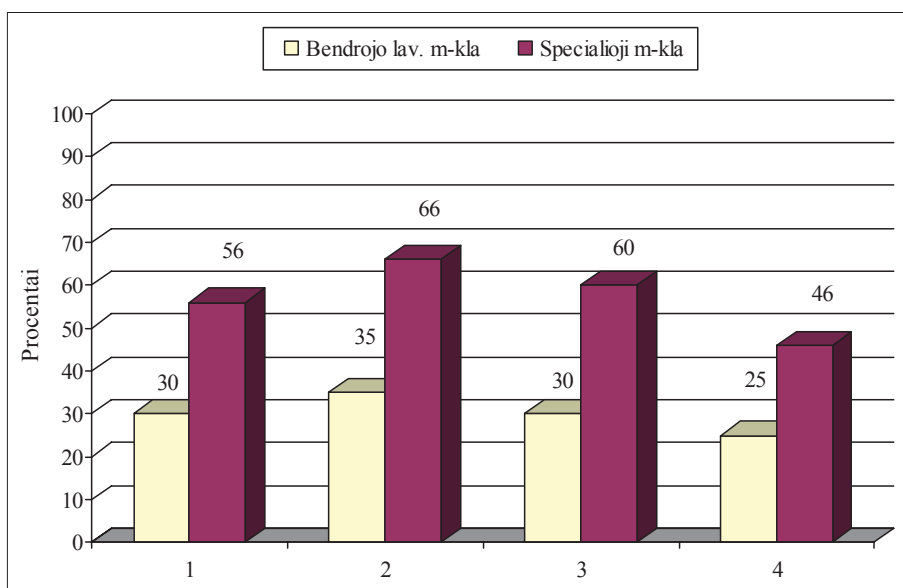
Išryškėjo, kad daugiausia statistiškai reikšmingų skirtumų yra *gebėjimo bendrauti* socialinių įgūdžių srityje. Duomenys rodo, kad moksleivių, turinčių intelekto sutrikimų ir besimokančių specialiosiose mokyklose (šios srities socialiniai įgūdžiai iš esmės skiriasi nuo bendrojo lavinimo mokyklų paauglių gebėjimo bendrauti įgūdžių) yra geresni. 94% minėtų respondentų geba išklausti žmogų jo nenutraukdami (bendrojo lav. mokyklų resp. — 60%); 70% — leidžia kalbėti kitam žmogui, klauso jo pokalbio metu (bendrojo lav. mokyklų resp. — 46,5%); 68% — pasinaudoja pagalba, kai ją kas nors siūlo (bendrojo lav. mokyklų resp. — 37,5%) ir kt. (1 pav.).

Tyrimas atskleidė ir *empatinių* įgūdžių srityje esamus skirtumus. Keturi iš devynių teiginių vertinimų statistiškai reikšmingai skyrėsi tarp bendrojo lavinimo ir specialiųjų mokyklų mažai sutrikusio intelekto tiriamųjų. Daugiau kaip pusė

1 pav. Gebėjimo bendrauti socialinių įgūdžių srities procentinis skirstinys (ats. *visada*) ugdymo įstaigų aspektu

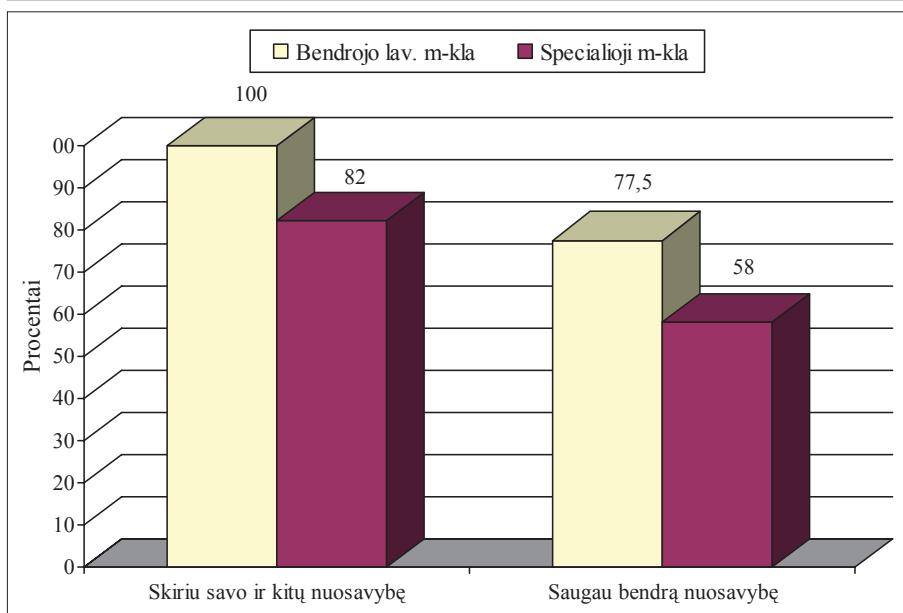
Pastaba. 2 — *išklausu kitą žmogų nenutraukdamas* ($\chi^2(2) = 9,46$; $p < 0,05$); 4 — *pernelyg daug nekalbu, leisdamas kalbėti kitam žmogui, klausau jo pokalbio metu* ($\chi^2(2) = 8,98$; $p < 0,05$); 7 — *pasinaudoju pagalba, kai ją kas nors siūlo* ($\chi^2(2) = 8,75$; $p < 0,05$); 8 — *mandagiai atsisakau pagalbos, jei ji man nereikalinga* ($\chi^2(2) = 6,62$; $p < 0,05$); 9 — *padedu kitam, jei paprašo pagalbos* ($\chi^2(2) = 7,95$; $p < 0,05$); 10 — *dalijuosi su bendraamžiais skanėstais, daiktais* ($\chi^2(2) = 8,02$; $p < 0,05$); 13 — *pasakau ar savo elgesiu parodau draugams, kad man patinka su jais bendrauti* ($\chi^2(2) = 6,59$; $p < 0,05$).

2 pav. Empatinių įgūdžių procentinis skirstinys (ats. visada) ugdymo įstaigų aspektu

Pastaba. 1 — pasakau, kaip jaučiasi kitas žmogus ($\chi^2(2) = 8,85$; $p < 0,05$); 2 — užjaučiu kitus, kai jiems nutinka kas nors negero ($\chi^2(2) = 8,68$; $p < 0,05$); 3 — džiaugiuosi kito sėkme (tai parodau savo elgesiu ar pasakau) ($\chi^2(2) = 8,99$; $p < 0,05$); 4 — sakau komplimentus kitiems ($\chi^2(2) = 6,21$; $p < 0,05$).

3 pav. Nuosavybės sampratos įgūdžių procentinis skirstinys (ats. visada) ugdymo įstaigų aspektu

paauglių, besimokančių specialiojoje mokykloje, gali identifikuoti, kaip jaučiasi kitas žmogus (56%), užjaučia kitus, kai jiems nutinka kas nors negero (66%), geba džiaugtis kito sėkme (60%) ir sako komplimentus kitiems (46%). Tuo tarpu tą patį teigiančių sutrikusio intelekto moksleivių iš bendrojo lavinimo mokyklų buvo tik apie trečdalis (2 pav.). Tačiau abiejų grupių tiriamųjų empatinių įgūdžių srities bendri įvertinimai nėra aukšti.

Tyrimu atskleista, kad iš dalies skiriasi moksleivių, turinčių intelekto sutrikimų, nuosavybės sampratos srities įgūdžiai. Statistiškai reikšmingai skyrėsi du (skiriu savo ir kitų nuosavybę ($\chi^2(2) = 7,57$; $p < 0,05$) ir saugau bendrą nuosavybę ($\chi^2(2) = 7,11$; $p < 0,05$)) iš penkių skirtingose ugdymo įstaigose besimokančių sutrikusio intelekto moksleivių teiginių įvertinimai. Analizuojant šiuos

rezultatus matyti, kad bendrojo lavinimo mokyklų sutrikusio intelekto respondentų nuosavybės sampratos srities socialiniai įgūdžiai yra geresni (3 pav.).

Bendruomeninio gyvenimo įgūdžių srityje aptiktas tik vienas įvertinimo skirtumas ugdymo įstaigos atžvilgiu: dauguma specialiųjų mokyklų sutrikusio intelekto moksleivių mano, kad jie dažniau gina savo teises santykiuose su kitais (70%) nei bendrojo lavinimo mokyklų paaugliai (42,5%) ($\chi^2(2) = 9,31$; $p < 0,05$). Todėl apibendrinant bendruomeninių gyvenimo įgūdžių sritį galima teigti, kad šie socialiniai įgūdžiai tarp nežymiai sutrikusio intelekto respondentų iš specialiųjų ir bendrojo lavinimo mokyklų nesiskiria.

Grupinės veiklos ir draugystės socialinių įgūdžių srityse, skirtumų tarp abiejų tirtų grupių respondentų atsakymų nenustatyta ($p > 0,05$).

REZULTATŲ APTARIMAS

Nustatyta, kad VI—X klasių nežymiai sutrikusio intelekto moksleivių, lankančių skirtingas ugdymo įstaigas, *gebėjimo bendrauti ir empatiniai* socialiniai įgūdžiai skiriasi ($p < 0,05$), geresni yra sutrikusio intelekto moksleivių, besimokančių specialiosiose ugdymo įstaigose. Šie rezultatai prieštarauja S. F. N. Freeman ir M. C. Alkin (2000) tyrimo rezultatams, kuriais nustatyta, kad sutrikusio intelekto moksleivių, besimokančių bendrojo lavinimo klasėse, akademiniai ir socialiniai įgūdžiai yra geresni nei specialiųjų klasių vaikų, bei V. Gevorgianienės, G. Trečiokaitės ir V. Zaikausko (2004) atlikto tyrimo duomenims, kuriais teigiama, kad socialiniai įgūdžiai tarp abiejų tipų mokyklų nežymiai sutrikusio intelekto respondentų statistiškai reikšmingai nesiskiria.

Autorių atlikto tyrimo rezultatus galima paaiškinti šitaip: sutrikusio intelekto vaikų dalykinį bendravimą bendrojo lavinimo ugdymo įstaigose apsunkina ir tai, kad jie stokoja tarpusavio sąveikos strategijų — sunku pradėti kontaktą, gauti informaciją pokalbio metu, ją panaudoti praktikoje. Specialiosiose mokyklose bendravimo ugdymo pratybos vyksta ir vyresnėse klasėse (pratybos integruotos į mokomuosius dalykus, popamokinę veiklą). Tai iliustruoja K. L. Lane, M. R. Pierson, C. C. Givner (2004) tyrimas, kurio metu lyginant bendrųjų dalykų mokytojų ir specialiųjų pedagogų nuomonę apie sutrikusio intelekto vaikų socialinius įgūdžius išryškėjo, kad specialieji pedagogai, lyginant su bendrųjų dalykų mokytojais, didesnę reikšmę skiria gebėjimo bendrauti socialiniams įgūdžiams. Tuo tarpu kitų mokslininkų (Lane, Pierson, Givner, 2004) tirti vidurinių ir aukštųjų mokyklų pedagogai atiduoda prioritetą ne tik sutrikusio intelekto vaikų gebėjimo bendrauti, bet ir savikontrolės socialinių įgūdžių ugdymui.

Vertinant abiejų tiriamų grupių *bendruomeninio gyvenimo, grupinės veiklos, draugystės srities* socialinius įgūdžius nustatyta, kad pastarieji nesiskiria ($p > 0,05$). Abiejų tipų mokyklose ugdomi tiriamieji pagal galimybę dalyvauja bendruose

projektuose ar tyrimuose, padeda kartu dirbančioms mokinėms, turi vienos ir kitos lyties draugų mokykloje, kartais su jais leidžia laisvalaikį, tačiau rečiau lankosi vieni kitų namuose. Tai iliustruoja ir I. Rakauskaitės (2008) tyrimas, kuriuo nustatyta, kad 60% nežymiai sutrikusio intelekto moksleivių teigia bendrojo lavinimo mokykloje besijaučiantys gerai, tik 9% tiriamųjų — blogai. Net 82% nežymiai sutrikusio intelekto respondentų nurodė, kad noriai eina į mokyklą, jiems patinka lankyti bendrojo lavinimo mokyklą, nes ten jie turi draugų ir nesijaučia atstumti. Integracijos pozityvų poveikį intelekto sutrikimų vaikų draugiškumo ir bendradarbiavimo įgūdžiams akcentuoja J. Coleman ir A. Hagell (*Adolescence, Risk and Resilience: Against the odds*, 2007).

Ieškodami tyrimo rezultatus lėmusių priežasčių ir kitų panašių tyrimų prieštaravimo (ypač užsienio) rezultatams manome, kad galima būtų įvardyti sutrikusio intelekto moksleivių integracijos klaidas, kurios ypač atsiskleidžia vyresnio mokyklinio amžiaus tarpsniu, perėjus į dalykinę pamokų sistemą, nes mokyklos pedagogai paprastai neturi specialiojo išsilavinimo, jiems sunku paskirstyti dėmesį įvairių gebėjimų mokinėms, todėl mokykla nepasirengusi iš esmės adaptuoti ugdymo planų prie specialiųjų poreikių moksleivių. Tą patvirtino ir vyresnio mokyklinio amžiaus nežymiai sutrikusio intelekto moksleivių akademiniai pasiekimų tyrimas (Gevorgianienė, Zaikauskas, 2007).

IŠVADOS

Nežymiai sutrikusio intelekto moksleivių, ugdomų specialiosiose mokyklose, *gebėjimo bendrauti ir empatiniai socialiniai įgūdžiai* yra geresni nei moksleivių, ugdomų bendrojo lavinimo mokyklose ($p < 0,05$).

Bendruomeninio gyvenimo, grupinės veiklos, draugystės srities socialiniai įgūdžiai nesiskiria abiejų tiriamųjų grupėse ($p > 0,05$).

Nuosavybės sampratos srities socialiniai įgūdžiai yra geresni nežymiai sutrikusio intelekto respondentų iš bendrojo lavinimo mokyklų nei iš specialiųjų ugdymo įstaigų ($p < 0,05$).

LITERATŪRA

- Adolescence, Risk and Resilience: Against the Odds.* (2007). J. Coleman, A. Hagell (Eds.). England: Published by John Wiley & Sons, Ltd.
- Adomaitienė, R. (2008). Integracijos ir inkluzijos samprata šiuolaikinės neįgalųjų socialinės reformos politikos kontekste ir taikomosios fizinės veiklos požiūriu. V. Ostasevičienė ir kt., *Specialiųjų poreikių vaikų elgesio ir emocijų sutrikimų įvertinimas ir jų ugdymas per taikomąją fizinę veiklą: mokomoji knyga*. Kaunas: AJS spaustuvė.
- Alifanovienė, D. (2001). Socialinių ir buitinių gebėjimų ugdymas specialiosios mokyklos žemesniosiose klasėse. *Darbinis ir profesinis neįgalųjų rengimas: turinio kaita. Šiaurės Lietuva*, 12, 85—93.
- Burns, M. K., Ysseldyke, J. E. (2008). Reported prevalence of evidence-based instructional practices in special education. *The Journal of Special Education*, 42 (1), 65—74 [žiūrėta 2008 09 27]. Prieiga internetu: <http://online.sagepub.com/cgi/searchresults?fulltext=special+education%2C+social+skills&src=hw&andorexactfulltext=and>
- Coster, W. J., Haltiwanger, J. T. (2004). Social-behavioral skills of elementary students with physical disabilities included in general education classrooms. *Remedial and Special Education*, 25 (2), 95—103 [žiūrėta 2008 09 27]. Prieiga internetu: <http://online.sagepub.com/cgi/searchresults?fulltext=special+education%2C+social+skills&src=hw&andorexactfulltext=and>
- Dyson, A., Gallannaugh F. (2008). Disproportionality in Special Needs Education in England. *The Journal of Special Education*, 42 (1), 36—46 [žiūrėta 2008 09 27]. Prieiga internetu: <http://online.sagepub.com/cgi/searchresults?fulltext=special+education%2C+social+skills&src=hw&andorexactfulltext=and>
- Freeman, S. F. N., Alkin, M. C. (2000). Academic and Social Attainments of Children with mental retardation in general education and special education settings. *Remedial and Special Education*, 21 (1), 3—26 [žiūrėta 2008 09 27]. Prieiga internetu: <http://online.sagepub.com/cgi/searchresults?fulltext=special+education%2C+social+skills&src=hw&andorexactfulltext=and>
- Galkienė, A. (2005). *Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Gevorgianienė, V., Trečiokaitė, G., Zaikauskas, V. (2004). Skirtingai ugdomų neįymiai sutrikusio intelekto moksleivių akademinė ir socialinių gebėjimų lyginamoji analizė. *Specialusis ugdymas*, 1 (10), 98—107.
- Gevorgianienė, V., Zaikauskas, V. (2007). Skirtingo tipo mokyklų neįymiai sutrikusio intelekto mokinių akademiniai pasiekimai. *Acta paedagogica Vilnensia*, 18, 15—169.
- Hallahan, D. P., Kauffman, J. M. (2003). *Ypatingieji moksleiviai: specialiojo ugdymo įvadas*. Vilnius: Alma littera.
- James, W. (1999). *Talks to Teachers on Psychology*. London.
- Kaffemanienė, I. (2001). *Specialiųjų poreikių vaikų integracija, požiūrio problema. Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Kaffemanienė, I. (1996). *Sutrikusio intelekto vaikų elgesio ypatumai ir teisinis auklėjimas*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas.
- Karvelis, V. (1994). Sutrikusio vystymosi asmenų korekcinis ugdymas ir jų socialinė adaptacija bei integracija Lietuvoje. *Specialiųjų poreikių vaikų integruotas ugdymas: patirtis ir perspektyvos: mokslinio-metodinio seminaro medžiaga* (pp. 84—90). Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas.
- Kavale, K. A., Mathur, S. R., Mostert, M. P. (2007). Social skills training and teaching social behavior to students with emotional and behavioral disorders. In R. B. Rutherford, M. M. Quinn, S. R. Mathur (Eds.), *Handbook of Research in Emotional and Behavioral Disorders*. New York: The Guilford press.
- Koh, M. S., Robertson, J. S. (2003). School Reform Models and Special Education. *Education and Urban Society*, 35 (4), 421—442 [žiūrėta 2008 09 26]. Prieiga internetu: <http://online.sagepub.com/cgi/searchresults?fulltext=special+education%2C+social+skills&src=hw&andorexactfulltext=and>
- Kossewska, J. (2006). Nuostatos į specialiųjų poreikių vaikų integruotą mokymą. *Specialusis ugdymas*, 1 (14).
- Lane, K. L., Givner, C. C., Pierson, M. R. (2004). Social skills necessary for success in elementary school classrooms. *The Journal of Special Education*, 38, 2, 104—110 [žiūrėta 2008 09 27]. Prieiga internetu: <http://online.sagepub.com/cgi/searchresults?fulltext=special+education%2C+social+skills&src=hw&andorexactfulltext=and>
- Lane, K. L., Pierson, M. R., Givner, C. C. (2004). Secondary Teachers' Views on Social Competence. *The Journal of Special Education*, 38 (3), 174—186 [žiūrėta 2008 09 27]. Prieiga internetu:
- Lekavičienė, R. (2004). Socialinės kompetencijos kriterijų problema: studentų socialinių įgūdžių ir socialinio prioriteto santykio tyrimas. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 1, 30—36.
- Malinauskas, R. Šniras, Š. (2006). Ugdymo programos įtaka sportuojančių moksleivių situaciniams socialiniams įgūdžiams. *Acta paedagogica Vilnensia*, 17, 111—121.
- New Directions in Education: Selections from Holistic Education Review.* (1991). Ed. R. Miller. Brandon: Vermont.
- Rakauskaitė, I. (2008). *Neįymiai priešikai atsilikusių mokinių, jų tėvų ir ugdytojų požiūris į integraciją: magistro baigiamasis darbas* [žiūrėta 2008 09 12]. Prieiga internetu: http://vddb.library.lt/obj/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20080618_125407-47123
- Ruškus, J. (2002). *Negalės fenomenas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Samsonienė, L. (2006). *Specialiųjų poreikių vaikai ir jų socialinė integracija*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Solovjovienė, K., Barkauskienė, R. (2006). Mokymosi negalių turinčių vaikų socialinės kompetencijos ypatumai. *Specialusis ugdymas*, 2 (15), 55—63.
- Vaicekauskienė, V. (2006). Specialiųjų poreikių vaikų socializacijos modelis. *Pedagogika*, 83, 167—173.
- Vitkauskaitė, D. (2004). *Specialiųjų poreikių moksleivių socialinių gebėjimų ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Vyšniauskytė-Rimkienė, J. (2007). Moksleivių socialinės kompetencijos ugdymo galimybės. *Pedagogika*, 86, 99—103.
- Westen, D., Chang, C. (2000). Personality pathology in adolescence: A review. *Adolescent Psychiatry*, 25, 61—101.
- Процес воспитания.* (2003). И. П. Подласый (ред.). Москва: Педагогика.

COMPARISON OF SOCIAL SKILLS OF MENTALLY DISABLED PUPILS OF VITH—XTH FORMS IN THE ASPECT OF DIFFERENT TYPES OF SCHOOLS

Ilona Tilindienė, Aida Gaižauskienė, Irena Valantinienė, Saulius Kavaliauskas
Lithuanian Academy of Physical Education, Kaunas, Lithuania

ABSTRACT

Nowadays in Lithuania a lot of attention is paid to the integration of people with specific needs into the society and their socialization. It is indicated that it is very important to have complex development for the harmonic personality by integrating cognitive, personal and social elements. Also it is very important to develop social abilities and competences of students.

During the process of integration it is widely discussed if schoolchildren with specific needs receive qualified and efficient help in comprehensive schools and if children from specialized schools are prepared sufficiently enough for their independent life in the open society. We suggest that the integration of children with special needs into comprehensive schools has both advantages and disadvantages. Comprehensive schools are not ready to integrate persons with special needs, especially mentally disabled children yet and the attitudes of teachers, students and their parents are contraversal in the context of integration. The special schools do not prepare their schoolchildren for the independent life either. However, integration more depends on teachers and administrators, as well as their peers' attitudes towards the school, and social integration.

During the research the following hypothesis were raised — the social skills of VIth—Xth form pupils who have slight mental disorders and are studying in different educational institutions are different. The aim of this research was to compare the social skills of senior pupils who have slight mental disorders in different educational institutions. The theoretical part discusses psychosocial development of pupils who have slight mental disorders and the possibilities of their education.

In the research, the method of which was a questionnaire survey and which was accomplished in 2007—2008, 90 pupils with slight mental disorders, studying in nine Kaunas city comprehensive schools and two special schools in Kaunas and Ukmergė took part.

The results of the research showed that social skills of pupils who have slight mental disorders and are studying in specialized schools are better than those who are studying in comprehensive schools: social skills are mainly different in the area of the ability to communicate and they belong to emphatic abilities ($p < 0.05$). Social skills of pupils with slight mental disorders are better of those who are studying in comprehensive schools than the skills of pupils studying in specialized schools ($p < 0.05$). Social skills in social life, sectional work, fellowship are the same in both groups of the research ($p > 0.05$).

Keywords: slight mental disability, social skills, education.

Gauta 2008 m. rugsėjo 30 d.
Received on September 30, 2008

Priimta 2008 m. gruodžio 9 d.
Accepted on December 9, 2008

Ilona Tilindienė
Lietuvos kūno kultūros akademija
(Lithuanian Academy of Physical Education)
Sporto g. 6, LT-44221 Kaunas
Lietuva (Lithuania)
Tel +370 37 209050
E-mail i.tilindiene@lkka.lt